

İSTANBUL'DAKİ AFRİKALI GÖÇMENLERİN ULUSÖTESİ SOSYAL ALANLARININ ENTEGRASYON SÜREÇLERİNE ETKİSİ*

THE IMPACT OF TRANSNATIONAL SOCIAL SPACES ON INTEGRATION PROCESSES OF AFRICAN MIGRANTS IN ISTANBUL

Doğuş ŞİMŞEK**

Öz

2000'li yılların başından itibaren literatürde entegrasyon ve ulusötesi göç arasındaki kesişmelere artan bir ilgi vardır (Erdal, 2013; Faist, 2013; Kivisto, 2003; Levitt, DeWind & Vertovec, 2003). Faist (2013) entegrasyon ve ulusötesi göçün birbiriyle ilişkili kavramlar olarak görülmesi gerektiğini öne sürmekte ve ulusötesi aktiviteleri de entegrasyona alternatif bir model olarak tanımlamaktadır. Bu makalede, İstanbul'daki Afrikalı göçmenlerin entegrasyon süreçlerine ve stratejilerine odaklanılarak, ulusötesi sosyal alanların entegrasyon süreçlerine etkisi incelenmektedir. 1990'lı yılların sonlarından bu yana Türkiye, Sahra-altı Afrika'nın çeşitli ülkelerinden gelen göçmenler için hem bir geçiş ülkesi hem de yerleşim yeri haline gelmiştir. Avrupa'ya göç etme amacıyla Türkiye'ye gelen Afrikalı göçmenlerin çoğu amaçlarını gerçekleştiremeyip uzun yıllar boyunca Türkiye'de yaşamaktadır. Afrika'nın farklı ülkelerinden gelen Afrikalı göçmenlerin göçmen statüleri de farklılık göstermektedir. Türkiye'de ikamet eden Afrikalı göçmenler sığınmacı, kısa süreli vizesi olanlar, çalışma veya öğrenci vizesine sahip olanlar ve yasal olarak ülkeye giriş yapmış ancak vizelerini yenilememiş olan belgesiz göçmenler gibi farklı göçmen statülerine sahiptirler. Bazı Afrikalı göçmenler altı aydır Türkiye'de bulunurken diğerleri on yıl ya da daha uzun süre Türkiye'de yaşamaktadır. Türkiye'de buldukları süre içinde oluşturdukları sosyo-kültürel ve ekonomik alanlar ülkeleri ile bağlarının devamını sağlamaktadır. Bu çalışmada, İstanbul'da yaşayan Afrikalı göçmenlerin oluşturdukları ulusötesi sosyal alanların entegrasyon süreçlerine etkisi 40 Afrikalı göçmen ile derinlemesine yüz yüze görüşmeler yapılarak elde edilen bulgular

* Makalenin Gönderim Tarihi (Received): 05.06.2019; Makalenin Kabul Tarihi (Accepted): 09.07.2019

** Koç Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, ORCID ID:0000-0002-8025-5390

çerçevesinde açıklanmıştır ve ulusötesi sosyal alanların entegrasyon süreçlerini hızlandırdığı savunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Afrikalı Göçmenler, Ulusötesi Sosyal Alanlar, Entegrasyon, İstanbul

Abstract

Since the early 2000s, there has been a growing interest in the intersections between integration and transnationalism (Erdal, 2013; Faist, 2013; Kivisto, 2003; Levitt *et al.* 2003). Transnational activities have been seen as an alternative mode of integration as Faist (2013) argues integration and transnationalism should be seen as interrelated concepts. Research on the relationship between integration and transnationalism suggests different positions in describing the relation between transnationalism and integration. On the one hand, some studies show that strong transnational ties cause weak integration, more specifically the necessity of investing time and resources for integration might limit willingness to adapt to the receiving society. This might construct strong loyalty to the sending country, might be relying on transnational links to survive and to overcome discrimination in the receiving society impede the process of integration (Basch, Glick Schiller & Blanch – Szanton, 1994; Faist, 2000; Kivisto, 2001). On the other hand, some studies indicate that integration and transnationalism are mutually supportive. For instance, economic integration is an essential driver for transnational economic activities (remittances, investment) and visits to the sending country are seen as having a positive effect on integration (Hammond, 2013; Levitt *et al.*, 2003; Portes, Guarnizo & Haller, 2002; Vertovec, 2009). In those studies, presented above, integration is state-assisted and is seen as a multi-dimensional two-way process. However, in the case of African migrants in Turkey, the government has not introduced any integration policy and Africans experience high levels of institutional and societal discrimination which conflicts with the definition of integration as a two-way process. Consequently, they do not have access to rights and resources that are essential to integrate with the receiving society. Therefore, they might create an environment themselves for adaptation by using transnational social spaces as a survival strategy. The notion of transnational social space has been developed by Faist (2000), Lewellen (2002) and Pries (2001), and has been central to the analysis of transnational relationships and communities (Howard, 2011). Generally, social networks which span national borders can be seen as a form of transnational social space and these social networks are constructed not only with people from the country of origin, but also potentially by everybody in the so-called global era. The space which spans beyond borders by migratory practices and social networks in the era of globalization is conceptualized as a transnational social space in which new kinds of social networks link at least two distant geographical spaces. Lewellen defines transnational social space in terms of social networks: 'these networks usually follow economic linkages, lines of capital that unite the group within an interweaving of trade, finance and remittances' (2002: 8). While Lewellen focuses on the economic linkages of social networks, Faist has a broader definition for transnational social space, defined as 'combinations of social and symbolic ties, positions in networks and organisations that can be found in at least two geographically and internationally distinct places' (Faist, 1999, p. 216). In his definition, the idea of transnational social space represents a constant movement of not only people but also goods, thoughts and information in two or more nation-states which brings them into a single social space. Transnational social space includes 'the circulation of ideas, symbols, and material culture'

(Faist, 2000, p. 13). From this perspective, migrants can mobilize and maximize their facilities beyond national borders by merging different locales into a single social space. In this paper, I focus on transnational social spaces of African migrants in Istanbul and show whether these spaces speed up the process of integration. Since the late 1990s Turkey has become a country of transit and settlement for many African migrants. Although many African migrants have a goal of migrating to Europe, most of them end up living in Turkey for many years. The immigration status of Africans also varies. Their migration status includes asylum seekers, short-term visa holders – business or student visas – and undocumented migrants whom legally entered the country but have not renewed their visas. While some African migrants have been living in Turkey for 6 months, others have been living in Turkey for 10 years or longer. The socio-cultural and economic spaces they have created in Turkey help to keep their ties with their countries of origin. In this study, drawing on in-depth interviews with 40 African migrants in Istanbul the impact of transnational socio-cultural spaces on their integration processes is explained and it is argued that transnational social spaces accelerate their integration processes.

Keywords: African migrants, Transnational Social Spaces, Integration, Istanbul

1.GİRİŞ

Ulusötesi kavramı 1990’lardan bu yana hızla gelişmektedir ve sınır ötesi işlemleri tanımlamak ve izlemek için geniş bir yelpazede disiplinler arasında yaygın olarak kullanılmaktadır. İnsanların, sosyal grupların, toplulukların ve organizasyonların ulus-devlet sınırları içerisinde işlediğini göstermektedir. Ulusötesi göç ile ilgili yapılan araştırmalar, göçmenlerin ve göçmen olmayanların ulusötesi sosyal alanları ve bağlarını, ulusötesi toplulukları, malların sınır ötesi işlemlerini, hizmetleri, sermayeyi, fikirleri içermekte ve küreselleşmiş dünyada kimlik, vatandaşlık, kalkınma ve sosyal hareketlerin sonuçlarını incelemektedir (Glick Schiller, Basch & Blanch – Szanton, 1995; Faist, Fauser & Kivisto, 2011; Faist, 1999; Levitt, 1998; Portes, Guarnizo & Landolt., 1999; Vertovec, 2004). Göçmenlerin uzaktan ekonomik ve politik katılımını teşvik eden ülkeler; ekonomik, sosyal, kültürel ve politik unsurlar dahil olmak üzere gelirleri ve gelişmeyi teşvik etmiştir. Çok yönlü entegrasyon sürecinin etkisiyle uluslararası göçmenlerin faaliyetlerinin sürekliliği sağlanmıştır (King & Collyer, 2016; Østergaard – Nielsen, 2016). Entegrasyon kavramı ulusal bir bakış açısıyla “metodolojik milliyetçilik” çerçevesinde anlaşılırken (Glick-Schiller & Wimmer, 2002), ulusötesi kavramı “metodolojik bireyciliği” vurgulayan ve göçmenlerin deneyimlerine odaklanan bir yaklaşımdır (Lacroix, 2013). Ulusötesi kavramı ve entegrasyon arasındaki ilişki akademik literatürde çokça tartışılmaktadır. Bazı araştırmacılar entegrasyon ve ulusötesi sosyal alanların karşılıklı olarak birbirini desteklediğini iddia ederken (Hammond, 2013; Levitt vd., 2003; Portes vd., 2002; Vertovec, 2009), diğerleri güçlü ulusötesi alanların göçmenlerin entegrasyon süreçlerine olumsuz etkisi olduğunu vurgulamaktadır (Basch vd., 1995; Faist, 2000; Kivisto, 2001).

Bu makalede, İstanbul’daki Afrikalı göçmenlerin entegrasyon süreçlerine ve stratejilerine odaklanılarak, ulusötesi sosyal alanların entegrasyon süreçlerine etkisi incelenmektedir. Beş

kısımdan oluşan bu makalenin ikinci kısmında, entegrasyon ve ulusötesi göç kavramlarının teorik çerçevesine odaklanılmıştır. Makalenin üçüncü kısmında araştırma yöntemleri açıklanırken; dördüncü kısmında, Türkiye'deki Afrikalı göçmenlerin statüleri, demografik yapısı ve sosyal alanları ile ilgili genel bir bakış sunulmuştur. Beşinci kısımda, entegrasyon süreçleri ve ulusötesi sosyal alanlar arasındaki ilişki ampirik veriler çerçevesinde incelenerek teorik çerçevede açıklanmıştır. Sonuç kısmında ise, ulusötesi sosyal alanların göçmenlerin entegrasyon süreçlerine etkisi araştırmanın bulguları kapsamında tartışılmıştır.

2. ENTEGRASYON ve ULUSÖTESİ SOSYAL ALANLAR

2.1. Entegrasyon

Entegrasyon kavramının kabul görmüş tek bir tanımı yoktur. Castles, Korac, Vasta & Vertovec (2002, s.112)'nin de belirttiği gibi entegrasyonun akademisyenler, politika yapımcıları ve kurumlar tarafından kabul görmüş tek bir modeli veya teorisi bulunmamaktadır. Entegrasyon kavramı politika yapımcılar, akademisyenler, göçmen, mülteci ve sığınmacılar tarafından kullanılmakta, ancak kavram farklı şekilde anlaşılmakta ve yorumlanmaktadır (Robinson, 1998). Özellikle devletler, göçmenler ile göç alan toplumun bireyleri arasındaki farklılıkları vurgulayarak entegrasyon kavramını ulus devlet çıkarları çerçevesinde tanımlamaktadır. Bu entegrasyon anlayışı, kavramı yalnızca göçmenlere sorumluluk yükleyen ve göçmenlerin deneyimlerini göz ardı eden tek taraflı bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Entegrasyon kavramı, son yıllarda iki taraflı yani sadece göçmenlerin değil göç alan toplumun bireylerinin ve kurumlarının da sorumluluklarının, hak ve yükümlülüklerinin olduğu çok boyutlu ve uzun vadeli bir süreç olarak tanımlanmaktadır (ECRE, 2002; Phillimore & Goodson, 2008; EU, 2010; Şimşek, 2019a). 2003 yılında Avrupa Komisyonu, "Göç, Entegrasyon ve İstihdam" raporunda entegrasyon "göçmenlerin ve göç alan toplumun bireylerinin haklarının ve yükümlülüklerinin bulunduğu iki taraflı bir süreç" olarak tanımlanmıştır (EU, 2010). Bu nedenle entegrasyon, haklar ve yükümlülükler dengesi olarak algılanır ve entegrasyon politikaları ekonomik, sosyal ve politik haklar, kültürel ve dini çeşitlilik, vatandaşlık ve katılımı kapsayan bütünsel bir yaklaşım içerir. Entegrasyonun iki taraflı bir süreç olarak tanımlanması, göçmenler ve göç alan toplum bireyleri arasında kurulan sosyal ilişkilerin önemini de vurgulamaktadır (Ager & Strang, 2008; Grzymala-Kazłowska, 2015; Phillimore, 2012). Bununla birlikte, göçmenlerin entegrasyon süreçleri çeşitli göç nedenleri ve göçmen statülerine göre farklılık göstermektedir (Castles vd., 2002). Örneğin, göçmenlerin ve mültecilerin entegrasyon süreçleri de yasal statü ve temel haklara erişim açısından farklılaşabilir.

Stubbs'a (1996, s.36) göre entegrasyon, "göçmenler ile göç alan toplum bireyleri arasında kaynakların paylaşılmasının kolaylaştırılması – ekonomik ve sosyal hakların eşitlenmesi – siyasi, bölgesel ve kültürel değiş tokuşların ve yeni kültürel formların geliştirilmesine yönelik çaba" anlamına gelmektedir. Asgari olarak entegrasyon, göçmenlerin haklarını sağlamak

ve göç ettikleri ülkede yeni bir hayat kurmaları için gerekli düzenlemeleri içerir (Strang & Ager, 2010). Ager ve Strang (2008) entegrasyon süreçlerini operasyonelleştirmek için bir çerçeve geliştirmişlerdir. Birçok çalışmada yaygın olarak kullanılmış olan bu çerçeve, ‘kaynaklar ve belirteçler’ (istihdam, barınma, eğitim, sağlık), ‘sosyal bağlantılar’ (sosyal köprüler, sosyal bağlar, sosyal ağlar), ‘kolaylaştırıcılar’ (dil ve kültürel bilgi, güvenlik ve istikrar) ve ‘dayanaklar’ (haklar ve vatandaşlık) şeklinde dört başlık altında gruplanmış ve 10 alan etrafında yapılandırılmıştır. Phillimore (2012, s. 3), göçmenler ve göç alan toplum bireyleri arasındaki sosyal ilişkilerin ve göçmenlerin göç alan topluma aidiyet duygusunun oluşması için eğitim, iş ve barınma gibi temel haklara ve kaynaklara sahip olmanın sağladığı güvenin önemini vurgulamıştır. Entegrasyonu “toplumun kabul edilen bir parçası olma süreci” olarak tanımlayan Garces ve Penninx (2016, s.14), entegrasyon kavramını, üç boyut (yasal-politik, sosyo-ekonomik ve sosyal kültürel-dini), iki parti (göçmenler ve alıcı toplum) ve üç seviyeye (bireyler, kuruluşlar ve kurumlar) ayırarak açıklamışlardır. Garces ve Penninx’in (2016, s.1) temel entegrasyon tanımı, göçmenlerin kabul edilip edilmemesi ve yasal-politik, sosyo-ekonomik ve kültürel-dini olmak üzere ayrıştırılan üç analitik boyuttan birbiri ile nasıl konumlandırıldığına odaklanmıştır.

Göçmenlerin ve mültecilerin entegrasyon süreçlerinin, göç alan ülkedeki koşullara göre değişebileceğini vurgulamak çok önemlidir (Castles vd., 2002). Entegrasyon konusundaki araştırmalar, yasal statüleri ülkeden ülkeye farklılık gösteren ve temel haklara erişimi olmayan, farklı göçmen statülerine sahip olan göçmenlerin entegrasyon süreçlerine yoğunlaşmamıştır.

Batı Avrupa’daki göçmen işçilerin kalıcılaşması ile 70’lerin sonundan itibaren kullanılmaya başlanan entegrasyon kavramı öncelikle yerleşik göçmen nüfusa referans vermektedir. Fakat günümüzde kalıcı göç deneyiminin yerine daha kısa vadeli, tekrar eden sığınma hareketleri almaktadır (Beaud & Noiriel, 2003; İhlamur-Öner & Şirin-Öner, 2014). Dolayısıyla, entegrasyon kavramının klasik anlamda kullanımını sorgulamak gerekmektedir (İhlamur-Öner & Şirin-Öner, 2014). Buna ek olarak entegrasyon süreçleri üzerinde, göç alan toplumun göçmenleri kabulü ve ulusötesi bağların rolü de etkili olabilir.

2.2. Ulusötesi Göç

Ulusötesi göç, antropoloji, sosyoloji, coğrafya ve uluslararası ilişkiler disiplinlerinde 1990’lı yılların başından itibaren göç çalışmalarında göçmenlerin deneyimlerini, pratiklerini ve ulusötesi ilişkilerini analiz etmek için kullanılmaktadır (Levitt, 2001; Smith & Guarnizo, 1998; Vertovec, 1999; Wimmer & Glick-Schiller, 2002). Ulusötesi kavramı, göçün değişken niteliğini açıklamak için ortaya çıkmış teorik bir kavramdır ve genel olarak göç veren ülke ile göç alan ülke arasında kurulan ilişkiyi vurgular. Portes (1997, ss.76-77) ulusötesi toplulukları ve ulusötesi göçmenleri “en az iki dil bilen, farklı kültürler arasında kolaylıkla geçiş yapabilen, iki ülkede evi olan, göç alan ve göç veren ülkeler ile aynı zamanda

ekonomik, politik ve sosyal ilişkilerini sürdüren kişiler” olarak tanımlamaktadır. Glick ve diğerleri (1995), ulusötesi toplulukları ve göçmenleri gündelik yaşamları uluslararası sınırları aşarak birden fazla toplum ile etkileşim içinde olan ve kimlikleri birden fazla toplum ile ilişkileri dahilinde yapılanan göçmenler olarak tanımlamaktadır. Vertovec (1999, ss.1-2)’e göre ulusötesi kavramı genel olarak ulus-devletlerin sınırlarının ötesinde insanları veya kurumları birbirine bağlayan etkileşimler ve çoklu bağlar ile ilgilidir. Schunck (2011) ulusötesi faaliyetleri, göçmen alan ve gönderen toplumları birbirine bağlayan göçmenlerin özel eylemleri olarak tanımlamaktadır. Bu faaliyetler arasında menşe ülkedeki kişilere para gönderme, fiziksel sınır geçişi ve kültürel faaliyetler sayılabilir (Al-Ali, Black & Koser, 2001; Levitt, 2001; Portes vd., 1999; Vertovec, 2003).

2000’li yılların başından beri birçok araştırma entegrasyon ve ulusötesi göç arasındaki kesişmeyi açıklamaya çalışmıştır (Erdal, 2013; Faist, 2013; Kivisto, 2003; Levitt vd., 2003). Ulusötesi faaliyetler alternatif bir entegrasyon modeli olarak görülmüştür. Örneğin, Faist (2013), entegrasyon ve ulusötesi göçün birbiriyle ilişkili kavramlar olarak görülmesi gerektiğini savunmaktadır. Entegrasyon ve ulusötesi göç arasındaki kesişme, literatürde göçmen ve mülteci entegrasyonu konusunda farklı fikirlerin gelişmesine neden olmuştur. Entegrasyon ve ulusötesi göç arasındaki kesişmeyi araştırmış olan araştırmacılar, bireyler arasındaki ilişkiye yoğunlaştıkları mikro düzeyde yapılan araştırmalarda farklı bulgular elde etmişlerdir (Erdal, 2013; Erdal & Oeppen, 2013). Bazı çalışmalar, göçmenlerin güçlü ulusötesi bağlarının zayıf entegrasyona neden olduğunu göstermektedir. Örneğin, başarılı entegrasyon için gerekli kaynaklara ve haklara erişememek, göçmenlerin menşe ülke ile güçlü bağlarının olması ve göç alan toplumda ayrımcılığa maruz kalmak göçmenlerin entegrasyon süreçlerini olumsuz etkileyerek ulusötesi bağlarının güçlenmesine neden olabilir (Basch vd., 1994; Faist, 2000; Kivisto, 2001). Öte yandan, bazı çalışmalar entegrasyonun ve göçmenlerin ulusötesi bağlarının karşılıklı olarak birbirini desteklediğini göstermektedir. Örneğin, ekonomik entegrasyon, göçmenlerin göç ettikleri ülkede çalışmaları, menşe ülkedeki kişilere para göndermeleri, göç alan ve menşe ülkeye yatırım yapmaları gibi ulusötesi ekonomik faaliyetler tarafından desteklenmektedir (Hammond, 2013; Levitt vd., 2003; Portes vd., 2002; Vertovec, 2009). Bu çalışmaların çoğu, göçmenlerin ulusötesi göç pratiklerinin entegrasyon süreçlerini nasıl etkilediğini araştırırken, mülteciler, sığınmacılar ve düzensiz göçmenlerin deneyimlerinin göç nedenleri, göç ettikleri ülkedeki koşullar ve göçmen statüleri nedeniyle farklılık gösterebileceğine vurgu yapmamıştır. Mülteciler ve göçmenlerin göç nedenleri, göçmen statüleri ve göç alan ülkedeki koşulları farklı olduğu için entegrasyon süreçleri ile ulusötesi faaliyetler arasındaki ilişkinin de değişkenlik gösterdiği Erdal ve Oeppen (2013) tarafından vurgulanmaktadır.

Entegrasyon ve ulusötesi göç kavramları tartışmalıdır ve bu kavramların literatürde kabul görmüş tanımları yoktur (Al-Ali vd., 2001; Castles vd., 2002). Entegrasyon metodolojik milliyetçilikle ilişkilendirilirken, ulusötesi kavramı metodolojik bireyciliğe dayanmaktadır

(Lacroix, 2013). Erdal ve Oeppen (2013, s.868), entegrasyon ve ulusötesi kavramları arasındaki ilişkinin seviyesini ölçmek için göçmen entegrasyonunu bir başlangıç noktası olarak ele alarak göçmenlerin ulusötesi ilişkilerinin entegrasyon süreçlerine etkisini araştırmaktadır. Erdal ve Oeppen (2013), entegrasyon ve ulusötesi faaliyetler arasındaki ilişkiyi açıklamak için yapısal (ekonomik, politik ve yasal) ve sosyo-kültürel (duygusal, kültürel ve dini ve sosyal) faktörlere odaklanmıştır. Dekker ve Siegel'in (2013) Etiyopyalı, Burundili, Faslı ve Afganistanlı göçmenlerin entegrasyon süreçlerine ve ulusötesi ilişkilerine odaklanan araştırması, entegrasyonu iki taraflı bir süreç olarak tamamlayarak, göçmenlerin ulusötesi ilişkileri ve entegrasyon arasında pozitif bir etkileşim olduğu görüşünü desteklemektedir.

Bu makalede, entegrasyon kavramı, göçmenlerin göç alan toplum bireyleri ile eşit bir şekilde temel haklara erişimlerinin sağlandığı ve göçmenler ile göç alan toplum bireyleri arasında sosyal köprülerin kurulduğu, göçmenlerin kendilerini güvende ve yaşadıkları toplumun bir parçası hissettikleri iki taraflı ve çok boyutlu süreçler olarak tanımlanmaktadır. Entegrasyon ile ilgili yapılan çalışmaların çoğu düzenli göçmenlerin – göçmen işçiler ya da mülteciler – entegrasyon süreçleri üzerine yoğunlaşmıştır (Ager & Strang, 2008; Bloch, 2004; Phillimore, 2012; Garces & Penninx, 2016). Bu çalışmanın öznesi olan Sahra-altı Afrikalı göçmenlerin çoğu hukuki açıdan belgesiz, yani resmi olarak tanınmayan, görünmeyen, belgesiz olarak yaşamak ve çalışmak zorunda olan göçmenlerdir ve devletin düzensiz göçmenlere yönelik bir entegrasyon politikası bulunmamaktadır. Dolayısıyla, bu makale özellikle devlet desteksiz entegrasyon süreçlerinin nasıl devam ettiğini, Sahra-altı Afrikalı göçmenlerin oluşturduğu ulusötesi sosyal alanlar üzerinden açıklamaktadır.

Ulusötesi sosyal alanlar terimi Faist (2000), Lewellen (2002) ve Pries (2001) tarafından geliştirilmiş ve ulusötesi ilişkileri, toplulukları analiz etmek için kullanılmıştır. Genel olarak, ulusal sınırları aşan sosyal ağlar, ulusötesi sosyal alanların bir türü olarak görülmüştür ve bu sosyal ağlar sadece göç veren ülkelerdeki insanlar tarafından değil herkes tarafından oluşturulmuştur. Göç pratikleri içinde en az iki coğrafi alanı birbirine bağlayan sosyal ağlar, ulusötesi sosyal alanlar olarak kavramlaştırılabilir. Ulusötesi sosyal alanlar sadece bireylerin değil sembollerin, bilgilerin, düşüncelerin, kültürlerin, siyasi eylemlerin, ekonomik ilişkilerin akışına dair çok yönlü işlemleri de içerir (Smith & Guarnizo, 1998). Lewellen (2002, s.8)'e göre ulusötesi alanlar, ekonomik bağlar üzerinden gelişen sosyal ağlardır.

Faist (2000) ve Pries (2001), ulusötesi sosyal alanlar kavramı ile birçok ulusun sınırları ötesinde kurulan fikirlerin, sosyal bağların, kurumların ve sosyal ağların dolaşımı ve paylaşımının olduğu mecazi bir alanı vurgulamışlardır. Kısaca, bu sosyal alanlar göçmenlerin gündelik yaşamlarındaki sosyal pratikleri içerir. 'Alan' kelimesi fiziksel bir alandan ziyade söylemsel düzeyde ortaya çıkan davranış, tutum ve eylemlerin ulusların sınırlarının ötesinde yeniden üretildiği coğrafya ve mekan anlamına gelmektedir (Faist, 1999). Faist'in (1999; 2000) tanımına göre ulusötesi sosyal alanlar, en az iki coğrafi alan içindeki sosyal ve sembolik bağlar, fikirler, semboller, materyal kültürler, sosyal ağlar içindeki pozisyonlar ve

kurumları içerir. Pries'e (2001, s.8) göre ulusötesi sosyal alanlar ekonomik bağların yanı sıra gündelik yaşam deneyimlerinin sosyal pratiklerini de içerir ve ulus-devlet sınırlarının ötesindeki gündelik pratikleri ve kimlikleri belirlemek için önemlidir. Ulusötesi sosyal alanlar bu çalışmada ritüeller, sosyal ağlar, semboller, ulusötesi ekonomik aktiviteler (menşe ülkesindeki kişilere para gönderme, menşe ülke ile iş ilişkisi), menşe ülkede bulunan aileler, arkadaşlar ve akrabalar ile kurdukları sosyal ilişkileri kapsamaktadır. Ulusötesi sosyal alanlar kavramı, literatürde çoğunlukla göç alan toplumda güvenli bir yasal statüye sahip göçmenlerin ulusötesi faaliyetlerine odaklanmıştır (Portes, 2001; Waldinger & Fitzgerald, 2004). Bazı araştırmalara göre, göçmenlerin özellikle de düzensiz göçmenlerin göç alan toplumda kendilerini güvende hissetmemeleri, güvensiz yasal statü sonucu işgücü piyasasına erişememeleri, coğrafi hareketliliğin önündeki engeller ulusötesi aktivitelerin kısıtlı olmasının temel nedenleri olarak görülmektedir (Mazzucato, 2008; Waldinger, 2008). Dolayısıyla, düzensiz göçmenlerin ve mültecilerin ulusötesi aktiviteleri menşe ülkeye yapılan seyahatleri içermektedir. Özellikle düzensiz göçmenler örneğinde ulusötesi sosyal alanlar entegrasyon süreçlerini destekleyebilir.

3.TÜRKİYE'DEKİ SAHRA-ALTI AFRİKALI GÖÇMENLER

Türkiye'deki Afrikalı göçmenlerin sayıları tam olarak bilinmemekle birlikte 1.5 milyon göçmenin ikamet ettiği tahmin edilmektedir¹ ve büyük çoğunluğu İstanbul'da yaşamaktadır. Afrika ülkelerinden Türkiye'ye göç 1990'lı yılların sonundan itibaren artış göstermiştir (Baırd, 2011; Brewer & Yüksek, 2006; Coşkun, 2016; Özdil, 2008; Şaul, 2013). Afrika ülkeleri ile Türkiye arasında gerçekleşen ticaret ilişkileri ve iş birliği Afrika'dan Türkiye'ye göçün artmasına neden olmuştur (Özkan & Akgün, 2010). Türkiye'de ikamet eden Afrikalıların çoğu Gana, Etiyopya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Sudan, Nijerya, Kenya, Eritre, Somali, Senegal gibi Sahra-altı Afrika'nın çeşitli ülkelerinden göç etmektedir. Sahra-altı Afrikalı göçmenlerin demografik dağılımları göçmen statülerindeki çeşitlilik nedeniyle bilinmese de bireysel göçlerin yanı sıra ailelerin göçü de görülmektedir (Şimşek, 2019). Göç nedenlerinin de çeşitli olduğu Afrikalı göçmenler genellikle ülkelerindeki çatışmalar, ekonomik zorluklar ve eğitim gibi farklı nedenlerin yanı sıra Türkiye'yi Avrupa'ya geçiş ülkesi olduğu için de tercih etmektedirler. Doğu Afrika'dan gelen Afrikalılar daha çok sığınmacı olarak gelirken, Batı ve Orta Afrika'dan gelen göçmenler ise ekonomik nedenlerden dolayı göç etmektedir (Brewer & Yüksek, 2006). Afrikalı göçmenler, sığınmacılar, kısa süreli vizeleri olanlar, yasal olarak giriş yapmış ancak vizelerini yenilememiş belgesiz göçmenler, çalışma veya öğrenci

1 Türkiye'deki Afrikalılar, yerel halk üzerinde kalıcı bir etki bırakıyor”, Anadolu Haber Ajansı, 11.12.2017, <https://www.aa.com.tr/en/africa/africans-in-turkey-leave-lasting-impression-on-locals/1001490>. (Erişim tarihi: 25.05.2019).

vizesine sahip olanlar, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile evli olup oturum izni alanlar gibi çeşitli göçmen statülerine sahiplerdir (Şimşek, 2019).

İstanbul, işgücü piyasasına erişim için ideal bir şehir olduğundan Afrikalı göçmenlerin çoğu İstanbul'da yaşamaktadır, uluslararası korumaya başvuranlar ise İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yönlendirilen uydu şehirlere yerleştirilmektedir. İstanbul'daki Afrikalı göçmenler ağırlıklı olarak Beyoğlu ilçesinde Tarlabası, Dolapdere; Fatih ilçesinde Kumkapı, Yenikapı ve Şişli ilçesinde Kurtuluş ve diğer semtlerde ikamet etmektedir (Şaul, 2013). Sosyal alanlarını da bu semtlerin çevresinde oluşturmuşlardır. İstanbul'da farklı sektörlerde çalışan Afrikalıların büyük bir kısmı geçimini tekstil atölyelerinde çalışarak sağlamaktadır (Şaul, 2013). Tekstil atölyelerinin yanı sıra kargo ofisi işletmeciliği, restoran, kafe ve kuaför işletmeciliği yapan Afrikalı göçmenlerin büyük çoğunluğu hizmet sektöründe, özellikle de Beyazıt'ta küçük ölçekli atölyelerde, taşıma ve inşaat işlerinde çalışmaktadır.

4.ARAŞTIRMA METODU

Bu çalışmada sunulan bulgular, İstanbul'da yaşayan 40 Afrikalı göçmen ile derinlemesine yüz yüze görüşmeler yapılarak elde edilmiştir. Görüşülen Afrikalı göçmenlerin yaş aralığı 21 – 45 arasındadır ve katılımcılar 24 erkek ve 16 kadından oluşmaktadır. Katılımcıların cinsiyet farklılığının yanı sıra inanç ve sınıfsal farklılıkları, geldikleri ülke ve göçmen statüleri çeşitliliğine de önem verilmiştir. Görüşülen Afrikalı göçmenlerin Türkiye'de kalış süreleri iki yıldan fazladır ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Nijerya, Senegal, Gana ve Etiyopya'dan Türkiye'ye göç etmişlerdir. Görüşmeler, Afrikalı göçmenlerin işlettikleri restoranlarda, kafelerde, kargo işletmelerinde, kuaför salonlarında ve kiliselerde gerçekleşmiştir. Görüşülen göçmenlerle daha önce bir bağlantı kurulmamıştır. Çoğu düzensiz göçmen statüsüne sahip olan katılımcılara ulaşmak için kartopu örnekleme tekniği kullanılmıştır. Kumkapı'da bir kargo işletmesinde çalışan Afrikalı göçmen ile görüşülmüş daha sonra bu kişinin tavsiye ettiği mekanlarda tanıdığı diğer Afrikalı göçmenlere ulaşılmıştır. Nitel araştırmalarda özellikle düzensiz göçmenler, kayıtsız işçiler gibi ulaşılması zor olan kişilere erişmek için kullanılan yöntem olan kartopu örnekleme yöntemi, çoğu düzensiz göçmen olan Afrikalı göçmenlere ulaşmayı kolaylaştırmıştır (Neuman & Robson, 2014). Araştırma kapsamında görüşülen Afrikalı göçmenler, düzensiz göçmen, ikamet ve çalışma izni olan göçmen ve öğrenci vizesi olan kişiler olarak çeşitli göçmen statülerine sahiplerdir. Araştırmanın saha çalışması İstanbul'da Afrikalı göçmenlerin çoğunlukla yaşadıkları Kumkapı, Dolapdere ve Tarlabası'nda gerçekleşmiştir. Fransızca konuşan Afrikalı göçmenler ile yapılan görüşmelerde tercüman kullanılmıştır. Görüşmeler yaklaşık bir saat sürmüştür ve görüşmelerin çoğu İngilizce yapılmıştır. Araştırmaya katılan kişilerden aydınlatılmış onam alınmıştır ve tüm katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulmuştur. Sadece ses kaydı alınmasına izin veren katılımcılar ile yapılan görüşmelerin ses kaydı alınmıştır. Araştırmanın öznesi düzensiz göçmenler olduğu için onlara ulaşmak ve güvenlerini kazanmak araştırmacının en zor kısmı olmuştur. Görüşülen

kişilerin güvenlerini kazanmak için oluşturdukları sosyal alanlarda – kiliseler, restoranlar, kargo işletmeleri, kuaför salonları – onlarla birlikte vakit geçirilmiştir. Görüşülen kişiler görüşme yapmayı kabul ettikten sonra, kendilerini hazır ve güvende hissettikten sonra görüşmeler gerçekleşmiştir.

Görüşülen Afrikalı göçmenlere açık uçlu sorular sorularak Türkiye'deki göçmenlik deneyimlerini derinlemesine aktarmaları sağlanmıştır. Katılımcılara yöneltilen sorular haklara erişim süreçleri, menşe ülke ile ilişkileri ve adaptasyon süreçlerine odaklanmıştır. Afrikalı göçmenlerin işlettiği restoranlarda, kafelerde ve kiliselerde katılımcıların güvenini kazanmak için uzun zaman geçirilmiştir. NVIVO nitel veri analizi programı kullanılarak veriler tematik çerçeveye göre ayrıştırılarak analiz edilmiştir. Sonraki bölümde, Afrikalı göçmenlerin entegrasyon süreçleri ve ulusötesi sosyal alanlarının entegrasyon süreçlerine etkisi açıklanacaktır.

5.İSTANBUL'DAKİ AFRİKALI GÖÇMENLERİN ENTEGRASYON SÜREÇLERİ ve ULUSÖTESİ SOSYAL ALANLARI

Türkiye'deki Afrikalı göçmenlerin birçok sığınmacı ve düzensiz göçmen gibi çalışma izinleri yoktur. Türkiye sınırlarına toplu halde gelen sığınmacılar devlet hastanelerinde periyodik sağlık kontrollerinden geçmektedir; fakat bireysel sığınma başvuru sahiplerinin sağlık bakımı ihtiyaçları karşılanmamaktadır (Brewer ve Yüksek, 2006). Düzensiz göçmenler, düzenli göçmenlerden farklı olarak sağlık hizmetlerine erişmekte engellerle karşılaşmaktadır. Türkiye'de yaşayan birçok sığınmacı gibi Afrikalı göçmenler de barınma sorunu, işsizlik, yasal statüleri ve haklara erişim ile ilgili yetkililerden bilgi alamama, ayrımcılık, ırkçılık, sosyal destek alamama, cinsel taciz gibi sorunlar yaşamaktadır (Brewer & Yüksek, 2006; Kartal & Başçı, 2014; Coşkun, 2016; Şaul, 2013; Şimşek, 2019). Görüşülen Afrikalı göçmenler sağlık hizmetlerine ve işgücü piyasasına erişimle ilgili yaşadıkları sorunların entegrasyon süreçlerini olumsuz etkilediğini şu sözlerle belirtmişlerdir:

“Beş ay önce ciddi bir soğuk algınlığı geçirdim. Hastaneye gittim ama vizem olmadığı için doktor beni tedavi etmedi. Tedavi edilmediğim için hastalığım daha da kötüleşti. Arkadaşlarımdan getirdiği ilaçları kullanarak, geleneksel tedavi yöntemleri ile iyileştim ama iyileşmem uzun zaman aldı. Ölümcül bir hastalığımız olsa burada kimse bize bakmayacak. Birçok arkadaşımız hastanelerde tedavi göremedikleri için hayatlarını kaybettiler” (35 yaşında, Ugandalı, kadın, Dolapdere).

“Burada çalışma iznimiz yok, burada doğan Afrikalı bebekler kimliksiz, sağlık hizmetine erişimimiz yok. Burada bizim hiçbir hakkımız yok. Haksızlığa uğradığımız zaman polise gitmeye korkuyoruz. Tekstil atölyesinde köle gibi çalışıyorum. Bazı aylar maaşımı alamıyorum ama hakkımı aramak için bir

şey yapamıyorum çünkü kayıtsız bir şekilde çalışıyorum” (28 yaşında, Ganalı, erkek, Kumkapı).

Görüşülen Afrikalı göçmenler belgesiz oldukları için en temel haklardan olan sağlık hizmetlerine erişim hakları bulunmamakta, Türkiye’de doğan Afrikalı bebekler de kimliksiz yaşamak zorunda kalmaktadır. Güvencesiz bir şekilde yaşamlarını devam ettirmeye çalışan Afrikalı göçmenlerin Türkiye’de uzun süreli yerleşik bir hayat kurma motivasyonlarını da düşürmektedir. Ager ve Strang’ın (2008) mültecilerin entegrasyon süreçlerini açıkladıkları şemada belirttikleri gibi güvenlik entegrasyonun ana temelini oluşturmaktadır. Afrikalı göçmenler örneğinde ise güvencesizlik durumu belgesiz olmalarından dolayı gündelik hayatın her alanında hissettikleri, entegrasyon süreçleri önünde en önemli engel olmaktadır.

“Türkiye’de kendimizi güvende hissetmiyoruz. Hiçbir hakkımız yok. Çalışma iznimiz olmadığı için her işte çalışamıyoruz. Birçok Afrikalı uydu şehirlere yerleştirildiler fakat yaşadıkları şehirlerde iş imkanı yok, ırkçılık var. Bu yüzden çoğu Afrikalı iş imkanı daha fazla olduğu için İstanbul’a geliyor. Burada kayıt dışı çalışıyoruz, hiçbir hakkımız, güvencemiz yok” (38 yaşında, Kongolu, erkek, Kurtuluş).

Görüşülen Afrikalı göçmenlerin çoğunluğu haklara erişimleri sınırlı olduğu için Türkiye’de yeni bir yaşam kurmakta zorlandıklarını, kendilerini güvende hissetmediklerini dile getirmişlerdir. Haklara erişimin sınırlı olduğu durumlarda göçmenlerin entegrasyon süreçlerinin olumsuz etkilendiği birçok araştırmada belirtilmiştir (Ager & Strang, 2008; Bloch, 2004; Garces & Penninx, 2016; Phillimore, 2012; Stubbs, 1996). İki taraflı bir süreç olarak tanımlanan entegrasyonun diğer önemli unsuru ise göçmenler ve göç alan toplum bireyleri ile kurulan sosyal ilişkilerdir (Ager & Strang, 2008; Grzymala-Kazłowska, 2015; Phillimore, 2012). Ev sahipleri Afrikalı göçmenlerin göç alan toplum içinde ilk iletişimde buldukları kişilerdir. Fakat ev sahipleri ile kurulan iletişimin Afrikalı göçmenlerin entegrasyon süreçleri önünde engel oluşturduğu görüşülen birçok Afrikalı göçmen tarafından belirtilmiştir:

“İstanbul’a geldiğimizde kalacak yerimiz yoktu. Birkaç hafta burada tanıdığımız Afrikalı göçmenlerin yanında kaldık ama küçük bir odada yaşadıkları için uzun süre orada kalamazdık. Eşim ve ben depozito ve kira parası biriktirdikten sonra kiralık ev aramaya başladık. Bizim, evlerini kiralamamızı istemiyorlar. Evi çok zor bulduk. Ev sahibini ikna edip evi kiralayabildik ama daha sonra ev sahibinin bizden normalden daha yüksek kira aldığını öğrendik. Aynı apartmanda, aynı büyüklükte üst kattaki dairede yaşayan Türkler bizim ödediğimizden çok daha az kira ödüyorlar. Bu resmen ırkçılık” (37 yaşında, Ugandalı, erkek, Tarlaabaşı).

“Ev kiralama sürecinde birçok ev sahibi ile görüştüm fakat hemen hemen hepsi aracı kişiye evlerini Afrikalılara kiraya vermek istemediklerini söylediler. Bu beni çok üzüyor. Ten rengimiz farklı olduğu için bizim evlerini kiralamamızı istemediklerini düşünüyorum” (27 yaşında, Ganalı, erkek, Kurtuluş).

Türkiye'de yaşayan Afrikalı göçmenler, ten renklerinin farklı olmasından ve göçmen statülerinden dolayı göç alan toplum bireyleri tarafından gündelik hayatta ırkçılığa maruz kalmaktadırlar (Kartal & Başçı, 2014; Şimşek, 2019). Araştırma kapsamında görüşülen Afrikalı göçmenler göç alan toplum bireyleri tarafından istenmediklerini ve çoğu zaman ırkçılığa maruz kaldıklarını şu cümlelerle açıklamışlardır:

“İş yerinde Türkler bizi istemiyorlar. Sokakta “zenci” diye bağıyorlar, bazen muz kabuğu atıyorlar. Bizimle arkadaşlık etmiyorlar. Burada istemediğimizi her yerde belli ediyorlar. Bu yüzden benim bir tane bile Türk arkadaşım yok. Türklerle iletişimim yok” (25 yaşında, Etiyopyalı, erkek, Kumkapı).

“Sokakta yürürken laf atıyorlar, Türkçe kötü söz söylüyorlar. Anlamını bilmiyorum ama kötü bir şey olduğunu anlıyorum. İkametimiz olmadığı için, göçmen olduğumuz için bizden fazla kira alıyorlar, uzun saatler çalıştırıyorlar. Çalışıp maaşını alamayan çok arkadaşım var. Hiçbir yere şikayet edemiyoruz, hakkımızı arayamıyoruz çünkü polis de bize kötü davranıyor. Afrikalı kadınlar tacize uğruyor. Bizimle konuşan Türkler de neden buraya geldiniz, ne iş yapıyorsunuz sorusundan başka bir şey sormuyorlar. Burada Türklerle arkadaşlık kurmak zor. Bu yüzden sadece Afrikalılar ile görüşüyorum” (27 yaşında, Ganalı, erkek, Kumkapı).

Afrikalı göçmenlerin İstanbul'da zor şartlar altında yaşamasının diğer nedeni ise gündelik hayatta, işte, sokakta, toplu taşıma araçlarında, kurumlarda maruz kaldıkları ırkçılıktır (Şimşek, 2019). Göçmenler ve göç alan toplum bireyleri arasındaki ilişkiler göçmenlerin adaptasyonu ve sosyal uyum için önemli bir unsur olarak görülmektedir (Ager & Strang; Dahinden, 2013; Grzymala-Kazłowska, 2015; Sturgis, Smith, Kuha & Jackson, 2013). Birçok araştırma, göçmenler ve göç alan toplum bireyleri arasında iletişimin ve dostluğun kurulduğu bir ortamda, göçmenlerin kendilerini güvende hissettiklerini ve entegrasyon sürecinin kolaylaştığını göstermektedir. (Ager & Strang, 2008; Threadgold & Court, 2005). İstanbul'daki Afrikalı göçmenler örneğinde göç alan toplum ile kısıtlı iletişimleri göç ettikleri topluma adaptasyon süreçlerini zorlaştırmakta ve toplumdan izole bir yaşam sürmelerine neden olmaktadır. Görüşülen Afrikalı göçmenlerin çoğu göç alan toplum bireyleri arasından sadece işverenler, iş arkadaşları, ev sahipleri ve emlakçılar gibi gündelik hayatta iletişimde bulunmak zorunda oldukları kişiler ile sosyal ilişki kurmaktadırlar. Fakat bu ilişkiler de Afrikalı göçmenler ve göç alan toplum bireyleri arasında paylaşım ve dostluğa dayanan sosyal köprülerin oluşmasına neden olmamaktadır:

“Burada tanıdığım sadece iki Türk var. Birisi patronum, diğeri de iş yerinde birlikte çalıştığım kişi. Fakat ikisiyle de konuşmam sadece iş ile ilgili oluyor. Beni sevmediklerini bazı hareketlerinden hissediyorum. Benim arkadaşım değil. Burada Türklerle arkadaşlık yapmak çok zor. Hem dil engeli var, hem de bizi istemiyorlar ve çoğu ırkçılık yapıyor” (25 yaşında, Ganalı, erkek, Dolapdere).

“Patron bizi istemediğini hissettiriyor. Bize yemeğin kötü yerlerini bırakıyor. Türk çalışanlara verdiğiinden daha az yemek veriyor. Türk çalışanlara bize davrandığı gibi davranmıyor. Onlara iyi davranıyor. Biz burada istenmiyoruz. Burada nasıl hayat kuracağız?” (32 yaşında, Ugandalı, kadın, Kurtuluş).

Yukarıdaki alıntılarda da belirtildiği gibi göç alan toplum bireyleri ile kurulan sosyal ilişkiler, iki taraflı entegrasyonun gerçekleşmesi için gerekli olan paylaşımın olduğu, sosyal köprülerin kurulduğu bir ortamı ifade etmemektedir. Özellikle haklara erişimin ve göçmenlerin göç alan toplum bireyleri ile ilişkilerinin kısıtlı olduğu durumlarda ulusötesi sosyal alanların göçmenlerin göç ettikleri topluma adaptasyon ve yeni bir yaşam kurma süreçlerini kolaylaştırdığı bazı araştırmalar tarafından vurgulanmıştır (Erdal & Oeppen, 2013; Hammond, 2013; Levitt, vd., 2003; Şimşek, 2019a; Vertovec, 2009). İstanbul’daki Afrikalı göçmenlerin oluşturdukları ulusötesi sosyal alanlar ülkeleri ile Türkiye arasında ulusötesi ekonomik ilişkilerinin yanı sıra kültürlerinin ve ritüellerinin devamını da sağlamaktadır. İşgücü piyasasına erişimleri kısıtlı olan Afrikalı göçmenler, çalışma izni olan Afrikalıların İstanbul’dan aldıkları tekstil ürünlerini kendi ülkelerindeki toptancılara göndererek menşe ülkeleri ile ilişkilerini devam ettirdikleri kargo işletmeleri olarak adlandırdıkları işletmelerinde çalışarak ulusötesi ekonomik faaliyetlerini sürdürmektedirler.

“Yaklaşık iki yıldır arkadaşlarımın kurduğu bu işletmede çalışıyorum. İkametim olmadığı için her işte çalışmıyorum. Burada çalışarak hem geçimimi sağlıyorum hem de ülkemizin ve Türkiye’nin ekonomisine katkı sağlıyoruz. İş birliği içinde birimizi anlıyoruz, aynı dili konuşuyoruz. Bunlar çok önemli. Bu ülkede yabancıyız, kanunları çok iyi bilmiyoruz. Birlikte çalışarak hem birbirimize destek oluyoruz hem de ülkemize destek oluyoruz” (30 yaşında, Ugandalı, erkek, Tarlabası).

“Kargo ofisleri bizim için hem bir iş kapısı hem de yeni gelen Afrikalılar için bir destek merkezi. İstanbul’a yeni gelen ve burada tanıdıkları olmayan Afrikalılar ilk olarak kargo işletmelerine geliyorlar. Onlara kalacak yer ve iş konusunda yardımcı oluyoruz. Bu tür işletmelerin varlığı hem burada karşılaştığımız sorunların çözümüne de yardımcı oluyor” (41 yaşında, Ganalı, erkek, Kumkapı).

Kargo işletmelerinin yanı sıra Afrikalı göçmenler için hem ekonomik kazanım sağlayan hem de sosyalleştikleri ve kültürel pratiklerini devam ettirdikleri sosyal alanlar arasında işlettikleri ve çalıştıkları restoranlar, gece kulüpleri ve kuaför salonları önemli bir yere sahiptir. Özellikle Kumkapı, Şişli ve Tarlabası’nda bulunan bu sosyal alanlar birçok Afrikalı göçmen için sadece gelir kapısı değil kültürel pratiklerini devam ettirdikleri mekanlar olarak da önem taşımaktadır.

“İstanbul’a geldiğim zaman tanıdığım kimse yoktu. Uganda’daki bir arkadaşım Kumkapı’da birçok Afrikalının iş yerinin olduğunu ve oraya gidersem yardımcı olacaklarını söyledi. Ben de bu restorana geldim. Buradaki Afrikalılar bana

kalacak yer ve burada iş ayarladılar. Altı aydır burada çalışıyorum. Bu restorana Afrika'nın çeşitli ülkelerinden gelen göçmenler Afrika yemekleri yemek ve sosyalleşmek için geliyorlar. Bu işletmeler bizim için iş olmanın yanı sıra burada yalnız olmadığımızı da hatırlatıyor; dilini, kültürünü bilmediğin bir ülkeye adapte olmaya çalışırken kendimizi güvende hissetmemizi de sağlıyor” (26 yaşında, Ugandalı, erkek, Tarlabası).

“Üç yıldır bu kuaför dükkanını işletiyorum. Afrikalı kadınların saçları özel bakım gerektiriyor ve buradaki kuaförler bu bakımları ve saç modellerini yapamıyorlar. Bu yüzden birçok Afrikalı kadın saçlarını yaptırmak için kuaförümüze geliyor. Burada benim dışında dört Afrikalı kadın çalışıyor. Burada birbirimize destek oluyoruz, sorunlarımızı çözmeye çalışıyoruz” (37 yaşında, Ganalı, kadın, Kumkapı).

Afrikalı göçmenlerin oluşturdukları sosyal alanlar entegrasyon için gerekli olan iş piyasasına erişimi sağlasa da göç alan toplum bireyleri ile sosyal köprüler kurmalarını sağlamamaktadır. Afrikalı göçmenler tarafından yukarıdaki alıntılarda belirtildiği gibi bu durumun en önemli nedenleri arasında dil engeli ve ırkçılık gelmektedir. Görüşülen Afrikalı göçmenler iş alanlarının menşe ülke ile bağlarını devam ettirmelerine yardımcı olduğunu ve iş piyasasına erişimlerini sağladığını belirtmişlerdir fakat bu sosyal alanların onları göç alan toplum bireyleri ile bir araya getirdiğinden bahsetmediler. Hatta Afrikalı göçmenlerin bir kısmı için dini ritüellerini devam ettirdikleri, bir araya geldikleri sosyal alanlar olan kiliselerin göç alan toplum bireyleri ile aralarında gerilim oluşmasına da neden olduğu, Kongoluların dernek olarak kurduğu ve araba garajında hizmet veren kilisenin papazı tarafından şu sözlerle anlatılmıştır:

“Her Pazar günü dini ritüellerimizi gerçekleştirmek için burada bir araya geliyoruz ama bazen kiliseye girişimiz burada yaşayan halk tarafından engelleniyor. Birkaç kere kilisemize zarar verdiler. Polise söyledik ama hiçbir şey yapılmadı. Burada yaşayan insanlar ‘burası Müslüman ülke, burada kilisenin yeri yok’ diyorlar. Kilisemiz bizim için çok önemli. Biz burada sadece ibadet etmiyoruz, birbirimizin sorunlarına da çözüm bulmaya çalışıyoruz. Birbirimizi dinliyoruz çünkü burada bizi başka kimse dinlemiyor. Kiliseler bizi ülkemize bağlıyor, ritüellerimizin devamını sağlıyor. Kilisemizde kendimizi güvende hissediyoruz. Kilisemizi kapatırlar diye çok korkuyoruz çünkü o zaman sığınacak bir yerimiz kalmayacak” (47 yaşında, Kongolu, erkek, Dolapdere).

Ugandalıların kilisesinin papazı da benzer deneyimleri şu cümlelerle aktarmıştır:

“Hükümet kilisemizi kapatır diye çok korkuyoruz. Kiliseler bizi birbirimize, ülkemize, kültürümüze bağlayan bizim için çok önemli bir alanı temsil ediyor. Kiliselerimiz kapanırsa, ritüellerimizi devam ettiremezsek kendimizi güvende hissetmeyiz. Çocuklarımız da kültürlerini, kimliklerini unuturlar. Umarım

kiliselerimizdeki aktivitelerimize devam ederiz (45 yaşında, Ugandalı, erkek, Dolapdere).

Kiliseler birçok Afrikalı göçmenin bir araya geldiği, sorunlarını dinledikleri, dayanışma ilişkilerinin kurulduğu, ülkelerindeki ritüelleri devam ettirdikleri sosyal alanlardır (Şimşek, 2019). Aynı zamanda kiliseler, göç ettikleri ülkede izole bir yaşam süren Afrikalı göçmenler için güvenli bir ortamı da temsil etmektedir. Dolayısıyla, sosyal alanlarda özellikle de kiliselerde dayanışma sağlanarak ırkçılık ile mücadele mekanizmaları da oluşturulmaktadır.

6.SONUÇ

Bu makalede, Afrikalı göçmenlerin oluşturdukları ulusötesi sosyal alanların entegrasyon süreçlerine etkisi tartışılmıştır. Birçok çalışmada belirtildiği gibi belgesiz oldukları için güvencesiz yasal statüye sahip olmak ve işgücü piyasasına erişimin kısıtlı olması göçmenlerin entegrasyon süreçlerini olumsuz etkilemektedir (Da Lomba, 2010; Strand & Ager, 2010). Araştırma kapsamında görüşülen Afrikalı göçmenlerin güvencesiz yasal statüleri, haklara erişimlerinin sınırlı olması ve ırkçılık nedeniyle göç ettikleri ülkede birçok zorlukla karşılaşmaktadırlar. Bu durum da entegrasyon süreçlerini etkilemektedir. Ampirik verilerle desteklendiği gibi, özellikle Türkiye’de yeni bir yaşam kurmaları için önemli olan işgücü piyasasına erişimde yaşanan sıkıntılar birçok Afrikalı göçmenin hayatını zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, Afrikalı göçmenlerin oluşturdukları ulusötesi sosyal alanlar ve bu sosyal alanlar üzerinden sağlanan sosyal ağlar göç ettikleri ülkede yeni bir hayat kurmalarını kolaylaştırmaktadır. Araştırma kapsamında görüşülen birçok Afrikalı göçmen, özellikle işgücü piyasasına erişim sürecinde sosyal ağların önemli olduğunu vurgulamışlardır.

Bu çalışmanın bulguları, haklara erişim sürecinde ulusötesi sosyal alanlardaki sosyal ağların dayanışma mekanizması oluşturduğu ve bunun Afrikalı göçmenlerin entegrasyon sürecini olumlu yönde etkilediğini göstererek literatürdeki birçok çalışma ile benzer sonuca varmıştır (Bilgili, 2015; Carling & Hoelscher, 2013; Erdal & Oeppen, 2013; Hammond 2013; Levitt vd., 2003; Portes vd., 2002; Sturge, Bilgili & Siegel, 2016; Vertovec, 2009). Bunun yanı sıra bu çalışma, ulusötesi sosyal alanların entegrasyonun diğer önemli etmeni olan göç alan toplum bireyleri ile sosyal köprülerin kurulmasına, Afrikalı göçmenlerin oluşturdukları sosyal alanlarda göç alan toplum bireylerinin sayısının az olmasından dolayı, yardımcı olmadığını göstermiştir. Afrikalı göçmenlerin iletişim kurdukları göç alan toplum bireylerini ise genellikle işverenler, iş arkadaşları, esnaf, emlakçı ve ev sahipleri oluşturmaktadır. Kargo işletmeleri, İstanbul’daki toptancılardan alınan malların menşe ülkelere gönderilmesi sürecinde Afrikalılar ve toptancılar arasında iş üzerinden sosyal ilişki oluştursa da toptancılar ve ürün alan Afrikalı göçmenler arasında dostluk ve dayanışmaya bağlı bir sosyal köprü kurulmasına neden olmamıştır.

Afrikalı göçmenlerin işlettikleri restoranlarda yemek yiyen kişilerin büyük çoğunluğunu Afrikalılar oluşturduğu için bu ulusötesi sosyal alan da göç alan toplum bireyleri ile Afrikalılar

arasında sosyal köprülerin kurulmasını sağlamamaktadır. Afrikalıların işlettiği kuaförler ve gece kulüpleri de genellikle Afrikalı göçmenlere hitap etmektedir. Kiliseler de göç alan toplum bireyleri ile sosyal ilişkilerin gelişmesini sağlamadığı için Afrikalı göçmenler ve göç alan toplum bireyleri arasında sosyal köprülerin kurulmasına neden olmamıştır. Dolayısıyla, Afrikalı göçmenlerin oluşturdukları ulusötesi sosyal alanlar entegrasyonun ana etmenlerinden olan işgücü piyasasına erişimlerine destek olmakla birlikte, göç alan toplum bireyleri ile sosyal köprülerin kurulmasına yardımcı olmamaktadır. Bu durumda iki taraflı bir entegrasyon sürecinden bahsetmek zordur. İstanbul'da yaşayan Afrikalı göçmenler örneğinde ulusötesi sosyal alanlar yaşamlarını idame ettirmelerini sağlamakla fakat sosyal entegrasyon sürecini desteklememektedir.

Kaynakça

- Ager, A. & Strang, A. (2008). Understanding integration: A conceptual framework. *Journal of Refugee Studies*, 21(2), 166–191.
- Al-Ali, N., Black, R. & Koser, K. (2001). Refugees and transnationalism: The experience of Bosnian and Eritreans in Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 27(4), 615–34.
- Baird, T. (2011). The missing migration component of Turkey-Africa relations. *Open Democracy*, <https://www.opendemocracy.net/en/missing-migration-component-of-turkey-africa-relations/>. (Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2019).
- Basch, L., Glick Schiller, N. & Blanch-Szanton, C. (1994). *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation States*. New York: Routledge.
- Beaud, S. & Noiriel, G. (2003). Göçmenlerin 'bütünleşmesini' düşünmek. *Toplumbilim, Göç Sosyolojisi Özel Sayısı*, 17, 15-24,
- Bilgili, O. (2015). Economic integration to send money back home?. *Journal of Immigration and Refugee Studies*, 13(4), 379–400.
- Bloch, A. (2004). Labour market participation and conditions of employment: A comparison of minority ethnic groups and refugees in Britain. *Sociological Research Online*, 9 (2), 1-19.
- Brewer, K. T. & Yüksek, D. (2006). A survey of African migrants and asylum seekers in İstanbul, *MiReKoç Research Projects 2005-2006*. İstanbul: Migration Research Program at Koç University.
- Carling, J. & Hoelscher, K. (2013). The capacity and desire to remit: Comparing local and transnational influences. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(6), 939–958.
- Castles, S., Korac, M. Vasta, E. & Vertovec, S. (2002). Integration: Mapping the Field. *Centre for Migration and Policy Research and Refugee Studies Centre*, Oxford: University of Oxford.
- Coşkun, E. (2016). Türkiye' nin göç rejiminde toplumsal cinsiyet faktörü: Ugandalı göçmen kadınlar örneği. *Fe Dergi*, 8(1), 91-104.

- Da Lomba, S. (2010). Legal and refugee status integration: A UK perspective. *Journal of Refugee Studies*, 23(4), 415–436.
- Dahinden, J. (2013). Cities, migrant incorporation, and ethnicity: A network perspective on boundary work. *Journal of International Migration and Integration*, 14(1), 39-60.
- Dekker, B. & Siegel, M. (2013). Transnationalism and Integration: Complements or substitutes?. *UNI-MERIT Working Paper Series*, 71, Maastricht: Maastricht University.
- ECRE (2002). Position on the integration of refugees Europe. London: ECRE. <http://www.ecre.org/topics/areas-of-work/integration/179.html>. (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2019).
- Erdal, M.B. (2013). Migrant transnationalism and multi-layered integration: Norwegian-Pakistani migrants own reflections. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(6), 983–999.
- Erdal, M.B. & Oeppen, C. (2013). Migrant balancing acts: Understanding the interaction between integration and transnationalism. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(6), 867–884.
- EU (2010). *The Stockholm Programme: An Open and Secure Europe Serving and Protecting Citizens*. Brussels: European Union.
- Faist, T. (1999). *Overcoming Immobility and Building Bridges: International South North Migration and Transnational Spaces*. Oxford: Oxford University Press.
- Faist, T. (2000). Transnationalization in international migration: Implications for the study of citizenship and culture. *Ethnic and Racial Studies*, 23(2), 189–222.
- Faist, T. (2013). The mobility turn: A new paradigm for the social sciences?. *Ethnic and Racial Studies*, 36(11), 1637 – 46.
- Faist, T., Fauser, M. & Kivisto, P. (2011). *The Migration-Development Nexus: Transnational Perspectives*. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Garces, B. M. & Penninx, R. (2016). Introduction: Integration as a three-way process approach?. Garces, B. M. & Penninx, R. (eds.) (pp. 1-9) *Integration Processes and Policies in Europe: Contexts, Levels and Actors*. Londra: Springer.
- Glick Schiller, N. Basch, L. & Blanch – Szanton, C. (1995). From immigrant to transmigrant: Theorising transnational migration. *Anthropological Quarterly*, 68(1), 48-63.
- Glick-Schiller, N. & Wimmer, A. (2002). Methodological nationalism and beyond: Nation-state building, migration and the social sciences. *Global Networks*, 2(4), 301–334.
- Grzymala-Kazłowska, A. (2015). The role of different forms of bridging capital for immigrant adaptation and upward mobility. The case of Ukrainian and Vietnamese immigrants settled in Poland. *Ethnicities*, 15(4), 460-490.
- Hammond, L. (2013). Somali transnational activism and integration in the UK: Mutually supporting strategies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(6), 1001–1017.
- Ihlamur-Öner, S.G. & Şirin-Öner, N.A. (2014). *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Kartal, B. & Başçı, E. (2014). Türkiye'ye yönelik mülteci ve sığınmacı hareketleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 275 – 299.
- King, R. & Collyer, M. (2016). Migration and development framework and its links to integration. Garces, B.M. & Penninx, R. (Eds.). (pp.167-188). *Integration Processes and Policies in Europe: Contexts, Levels and Actors*. Londra: Springer.
- Kivisto, P. (2001). Theorizing transnational immigration: A critical review of current efforts. *Ethnic and Racial Studies*, 24(4), 549–77.
- Kivisto, P. (2003). Social spaces, transnational immigrant communities, and the politics of incorporation. *Ethnicities*, 3(1), 5–28.
- Lacroix, T. (2013). Collective remittances and integration: North African and North Indian comparative perspectives. *Journal of Ethnic and Racial Studies*, 39(6), 1019–1035.
- Levitt, P. (1998). Social remittances: Migration-driven local-level forms of cultural diffusion. *International Migration Review*, 32(4), 926-48.
- Levitt, P. (2001). Transnational migration: Taking stock and future directions. *Global Networks*, 1(3), 195–216.
- Levitt, P., DeWind, J. & Vertovec, S. (2003). International perspectives on transnational migration: An introduction. *International Migration Review*, 37(3), 565–75.
- Lewellen, T. (2002). *Antropology of Globalisation: Cultural Anthropology Enters the 21st Century*. Wesport: Greenwood Publishing Group.
- Mazzucato, V. (2008). The double engagement: Transnationalism and integration. Ghanaian migrants' lives between Ghana and The Netherlands. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34(2), 199-216.
- Neuman, W. L. & Robson, K. (2014). *Basics of Social Research*. Toronto: Pearson Canada.
- Østergaard-Nielsen, E. (2016). Sending country policies. Garces, B. M. & Penninx, R. (eds.). (pp.147-165) *Integration Processes and Policies in Europe: Contexts, Levels and Actors*. Londra: Springer.
- Özdil, K. (2008). Creating new spaces, claiming rights. West African immigrants in Istanbul. Eckardt, F. & Wildner, K. (eds.). (pp. 279-298) *Public Istanbul*. Bielefeld: Transcript Verlag.
- Özkan, M. & Akgün, B. (2010). Turkey's opening to Africa. *The Journal of Modern African Studies*, 48(4), 525-546.
- Phillimore, J. (2012). Implementing integration in the UK: Lessons for integration theory, policy and practice. *Policy and Politics*, 40(4), 525–545.
- Phillimore, J. & Goodson, L. (2008). Making a place in the global city: The relevance of indicators of integration. *Journal of Refugee Studies*, 21(3), 305–325.
- Portes, A. (1997). Globalization from below: The rise of transnational communities. Transnational Communities Programme, *CMD Working Paper Series*, 98 (8), Oxford: University of

- Oxford, <http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/portes.pdf>. (Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2019).
- Portes, A. (2001). Introduction: The debates and significance of immigrant transnationalism. *Global Networks*, 1(3), 181-93.
- Portes, A., Guarnizo, L.E. & Landolt, P. (1999). The study of transnationalism: Pitfalls and promise of an emergent research field. *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), 217-37.
- Portes, A., Guarnizo, L.E. & Haller, W.J. (2002). Transnational entrepreneurs: An alternative form of immigrant economic adaptation. *American Sociological Review*, 67(2), 278-98.
- Pries, L. (2001). The approach of transnational social spaces; responding to new configuration of the social and the spatial. Pries, L. (eds.). (pp. 3-33) *New Transnational Social Space: International Migration and Transnational Companies in the Early 21st Century*. Londra: Routledge.
- Robinson, V. (1998). Defining and measuring successful refugee integration. proceedings of ecre international conference on integration of refugees in Europe. Antwerp November 1998, Brussels: European Council on Refugees and Exiles.
- Schunck, R. (2011). *Transnational Activities and Immigrant Integration in Germany: Concurrent or Competitive Processes?*. Londra: Springer.
- Şaul, M. (2013). Sahra Altı Afrika ülkelerinden Türkiye'ye iş göçü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 68(1), 83-121.
- Şimşek, D. (2019). İstanbul'daki Afrikalı göçmenlerin gündelik ırkçılık deneyimleri. *Mukaddime*, 10(1), 233 - 248.
- Şimşek, D. (2019a). Transnational activities of Syrian refugees in Turkey: Hindering or supporting integration. *International Migration*, 57(2), 268 - 282.
- Smith, M. P. & Guarnizo, E. (1998) *Transnationalism from Below*. Londra: Transaction Publishers.
- Strang, A. & Ager, A. (2010). Refugee integration: Emerging trends and remaining agendas. *Journal of Refugee Studies*, 23(4), 589-607.
- Stubbs, P. (1996). Creative negotiations: Concepts and practice of integration of refugees, displaced persons and local communities in Croatia. Jambresic, R.K.& Povrzanovic, M. (eds.). (pp.31-40). *War, Exile, Everyday Life*. Zagreb: Institute for Ethnology and Folklore Research.
- Sturge, G., Bilgili, O. & Siegel, M. (2016). Migrants' capacity as actors of development: Do skills matter for economic and social remittances. *Global Networks*, 16(4), 470-489.
- Sturgis, P., Smith, I. B., Kuha, J. & Jackson, J. (2013). Ethnic diversity, segregation and the social cohesion of neighborhoods in London. *Ethnic and Racial Studies*, 37(8), 1286-1309.
- Threadgold, T. & Court, G. (2005). Refugee inclusion: A literature review. Cardiff: Cardiff School of Journalism. Media and Cultural Studies, <https://gweddill.gov.wales/docs/caecd/>

- research/061128-refugee-inclusion-literature-review-en.pdf. (Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2019).
- Vertovec, S. (1999). Conceiving and researching transnationalism. *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), 447-462.
- Vertovec, S. (2003). Migration and other modes of transnationalism: Towards conceptual cross fertilisation. *International Migration Review*, 37(3), 641-665.
- Vertovec, S. (2004). Migrant transnationalism and modes of transformation. *International Migration Review*, 38(3), 970-1001.
- Vertovec S. (2009). *Transnationalism*. Londra-New York: Routledge.
- Waldinger, R. (2008). Between “here” and “there”: Immigrant cross-border activities and loyalties. *International Migration Review*, 42(1), 3-29.
- Waldinger, R. & Fitzgerald, D. (2004). Transnationalism in question. *American Journal of Sociology*, 109(5), 1177-1195.
- Wimmer, A. & Glick Schiller, N. (2002). Methodological nationalism and beyond: Nation-State building, migration and the social sciences. *Global Networks*, 2(4), 300-330.

Doğu ŞİMŞEK - dsimsek@ku.edu.tr

Doğu Şimşek currently teaches at the College of Social Sciences and Humanities at Koç University. She previously carried out her own research project entitled ‘the integration processes of Syrian refugees in Turkey, funded by TÜBİTAK-BİDEB at Migration Research Centre (MireKoc) at Koc University. She received her PhD in Sociology from City University London and MA in Cultural Studies from Goldsmiths College, University of London. Her research interests broadly cover integration, transnational migration, refugee studies, race and racism, gender and migration, and second-generation identities. She has published numerous articles, research reports, op-eds and presented her researches at international and national conferences.